

INTERVJU MED ELMA ELLSTRÖM, HEDVIGSFORS, 10/7 1970

- Nu tänkte jag först fråga när fru Ellström är född, vilket år?
- Nitti.
- Här i Hedvigsfors?
- Här på Hedvigsfors ja.
- Och så vill jag gärna fråga om föräldrarna, vad dom hette?
- Min far hette Fridolfsson, Fridolf Fridolfsson, och han var handelsföreståndare här för en filial, kom opp så, åt en - vad heter vår stora

skådespelerska nu då - nä nu stannar dä - i Hudiksvall. Ja, så kom han hit opp som föreståndare å sen fick han överta den här filialen. Å då låg den där nere i den långa vita gården som ligger på bruksgatan, å de har med all säkerhet var de den första herrgård som byggdes. Så den är reveterad å likasom de stora sädesmagasinet å de där lilla arkivet där alla papper spardes å så. Så därför - å de fanns så mycke gamla - t.ex. den där hängarn, den satt i förstugan, å sen syntes de att i köket, stort rymligt kök, där hade de en gång vare öppen spis, å så fanns de sån stor bakugn. Men så var det påmurat å så var de järnspis när pappa kom hit. Så han hade sin syster mä som var åtta år äldre som skötte ... Då var det förvaltar Hägg som hjälpte honom en del när han fick köpa de här, så stog han bakom å hjälpte honom. För han fick bo - innan hans syster kom opp fick han bo inackorderad på herrgårn så han fick äta där å så, så dom var ovärderligt snälla emot en ung handlarpojke som kom opp.

- Var kom han ifrån då, pappa?

- Han kom ifrån Södermanland från början. Han var född där. Sen så var mamma bruksflicka, å sen så gifte dom sej ättinie å hon var bara nitton år.

- Så hon kom här ifrån bruket?

- Hon kom härifrån bruket. Hennes far hette Lindgren. Han kom ifrån Torpshammar, å han var så kallad mästernsmed för manufakturmedjan - inte stångjärnsmedjan, utan den där stängdes morron å kväll, men stångjärnsmedjan den gick dygnet runt med sex timmars skift, så den fick aldrig stängas. Så min mor tala om, att när den stängdes å dom inte gjorde någe såna där stora saker som tackjärnet å behandla till långa järnstänger å så, då var de som om en klocka skulle ha stannat, det blev så tyst.

- Stångjärnsmediet, var det då i den smedjan som är riven nu, eller var det i den här ... ?

- Nej, då var de en smedja som låg alldeles vid dambron, den nedre bron som man kan åka över, som inte har me herrgårn å göra, dä låg de en gammal smedja först. Men så blev den här byggd, å så när de sluta å de blev indraget allting här, då övertog två Lindgrenar den smedjan å fortsatte me i huvudsak stämpelyxor åt domänverket, så att dom hade ju annat dom höll på med, nån gång så hjälpte dom ju bönder å så å laga nånting å vad dom kunde göra. Men huvudsakliga födkroken var stämpelyxor, å de var i mycke stor skala, för de var åt hela Sverige när dom använde såna för att stämpla skor säger vi. De här anteckningarna å som ja säger de behöver man väl inte precis tala om att de användes till de å de inte.

- Jo, men det är roligt att få med också. Så fru Ellströms mamma hon kom ihåg stångjärnsmediet då, när det var i gång här?

- Hon kom inte ihåg stångjärnsmediet inte. Hon kom ihåg det, mycket bra. Jo, till å med jag minns - jag minns till å med att jag hörde de där dova slagena så, men jag var nog så liten så jag förstod inte varför de blev tyst å att mamma nästan grät, för hon tyckte dä va så tråkigt att de skulle bli tyst. För de blev inte lika som förr nån gång sa hon. Tänk om hon skulle ha vare mä nu då.

- Så dom arbetade i sextimars-skift, stångjärnsmederna?

- Ja. Då fanns de en - ja, de har dom inte rive - de är garage för bilar nu, ett litet vitt hus som står oppe i backen ovenför smedjan, nuvarande smedjan. Där var de byggt lavar som dom sa, som dom låg på smederna, för då gick dom inte hem då å åt på natten inte, utan då gick dom dit opp. Dom bruka komma å bära nån vällinghämtare å nåt sånt där med sej som höll sej lite varmt, å så elda de inne där på en öppen spis, och där kunde dom - dom fick inte stänga men dom fick

väl gå opp lika. Å förresten, dom kunde till å me - när de va bråttom - så kunde dom bo där hela veckan å kom hem å tvätta sej först till söndan eller lördan, vilken dag som. För på söndarna arbeta dom verkligen inte. Dom här stångjärnssmedjorna, dom hade så hett arbete, så dom hade långa, vita skjortor å svarta förskinn på dom, å ingenting mer under skjortan då på sommartid, utan bara den där me långa ärmar å dom va hemmavävda å hemspunnet garn i dom, hellinne. För att då svettas dom inte så väldigt när det var linne, för de skydda väl kroppen mer. Å då kunde dom ligga kvar hela veckan å komma hem å tvätta sej sen.

- Vilket arbete.

- Ja. Inte raka dom sej heller då, förrän de blev lörda inte. Dom till å med gjorde smidesstäd, såna här som dom står å kanckar ut järnet på, de gjorde dom till Sibirien, som gjordes här. Jaa.

- Det var en väldig beställning.

- Ja, de var de.

- Har fru Ellström hört namnet på någon av de här stångjärnssmederna någon gång?

- Jaa - Fagerström hette en, Hübinette hette en, han var nog riktigt utav vallonsläkt. Å dom finns ju kvar än. Vi har en sjuksyster, syster Hilma, som arbetar i Stockholm, hän är väl just nu - hon är pensionerad nu så hon arbetar ibland, å hon har en sommarstuga i Arholm. Så hon finns här. Så de var nog utav gamla riktigt, å så sen Fagerström å - å sen var de lustiga, att på herrgården fanns de en bokhållare, å innan de fanns nån skola, så ba vi han å läsa lite, innan de fanns nån skola här, då ba vi han läsa lite - å just dom gamla. Å den gamla katalogen, den - när min make var skolstyrelsens ordförande - så fick han tag i den i ett skåp i skolan, å där stog de namnena då t.ex. släkten Tingelöv - var skogvaktare här - då stog de kunde nödortföttigt läsa å skriva stog de. Men somliga kunde inte alls. Å nu å är den förvarad i kyrkoarkive, för att den - vi hade den i kassaskåpet länge där hemma, men när vi flytta så ställde han om att den kom in i ett arkiv å blev kvar. Så där finns han. Å där är de mycke gamla namn. Å sen den där bokhållarn, han kom sej för att han skulle ha lite pli på pojkarne, å så där ute på plan, där utanför herrgård, där var de exercis. Å för att dom hade lite långa namn en del, så tog han å kalla dom för varg å björn å duljun - ja, konstiga namn så där på småpojkarne. Dom namnena, dom finns kvar än. Dom finns kvar - dom gick som till exempel då - de finns en - han finns bara där nere vid gamla masugnen som är riven, å han är änkeman. Men de är nog väldigt många honom - han heter Pelle Hedlund - men de är nog väldigt många som kallar honom doppel-Pelle, därför att de var hans farfar som - namnena hängde i. Ja, de var väldigt lustigt. Å så likadant så den där parken som - de var också den här bokhållarn, han måste ha varit en riktig människa - de va han som börja ivra för att dom skulle göra en park till utom herrgårdens park nere vid ån, å den kalla han för Homolund, alltså homo de är väl människa - så han mente väl nånting me att människorna skulle vara där, eller vanliga folket. Så de namnet, de hette de så länge de gick gå dit å dom inte drämde ån å drog den igenom å förstörde, så hette de Homolund.

- Hur var det ordnat där då?

- De var ordnat med växter, buskar å växter som fanns på herrgård som han kunde flytta å så grupper utav blommer. Å sen så var de en väldigt slät å jämn ban där å de blev - där dansas de varje å lektes varje lördag å söndag utav ungdomarna. Å då var han nere me å anförde en del lekar så, väva vadmaln och så vidare. Å de satt i, så där var vi ju än när jag va barn. Men inte så där troget inte, som va dom va då på

min mors tid inte. Men dom lekte väldigt mycke därnere.

- Det var roligt att höra. Har fru Ellström hört namnet på den här bokhållaren.

- Näe, de har jag inte hört. Ja, de kan nog hända fast inte jag minns de, men ja fick ha boken inne om jag va rädd om den - ja, de va sen jag blev stora flickan, alltså den här katalogen - men jag har nog inte gett akt på namnet inte.

- Har fru Ellström några minnen av den här hornmusikkåren och sångkören som fanns här också?

- Ja, de har jag nog. De var nog just - nu var ju den här - inspektör Hägg han fanns här - men nu blev det så inlaga i Hudiksvallstidningen för inte så länge sen utav en inspektör Hahne, han bor ju på Moviken förresten - ja, nu är han i Amerika.

- Han har varit där, men nu är han hemma.

- Har han kommit hem? Jaså. Men då sa jag till honom de, att där har du fel, för de kom en bokhållare som hette Eriksson, musiksyssla och de var han egentligen som trimmade den här sextetten. Å de var ords - om vi säger nu min mor å flera med henne, som ställde till. Dom hade lotterier å dom sticka täcken å de kom in pengar, så dom - de var egentligen - ja, dom fick väl anslag utav bolage, men dom köpte inte hela inte, utan de var folke själva som - de var nog många som var musikaliska, å de var dom själva som ville ha någonting. Å så öva dom opp de här. Sen köpte dom på Strömbacka me en sån där sextett. Men dom köpte den billiga sorten som inte var så tjock mässing i, å så kom dom opp, de var kapten Duse här, som inspektör ... å då så kom dom å då ville dom ha den här sextetten för dom skulle börja spela på Strömbacka igen. Men de fick ja reda på å de sa ja, att de blir inte nå av me de, utan den där stannar kvar i arkivet. Å sen - dom rev ju så mycke noter, å dom rev å förstörde noter, just den här Jakob Hägg har skriva allting i detta arkive här. De blev ingen som egentligen hade - ja, sen kapten Duse kom hade han nycklarna dit - men de fanns en tid som inte de var nån bestämd som - utan de gick igenom förvaltarn på Strömbacka som kom opp ibland å så rättar Johansson. Å då gjorde dom lite som dom ville. Så då var de nog myckeutav de här Jakob Häggs, va han har skriva - skriva noter för sextetten å skriva andra me som - han skrev ju väldigt mycke, de finns ju väldigt mycke efter honom som dom aldrig kunde få reda på. Sen var dom opp ifrån Iggesund å gick igenom allt å tog mä sej, va som var utav värde, så de ligger nog arkiverat på Iggesund.

- När uppträdde den här hornmusikkåren?

- De var nog till exempel när dom - dom lärde oss mycke me å spela psalmerna. När de predikades på ett bönhus som fanns där där sjön strax innanför grindarna till herrgård, då var dom där å spela psalmerna - på senare år, menar jag, inte förr inte. Å så sen om dom - dom bruka alltid ha nån tillställning på herrgård å bjöd ut mycke gäster på höstsidan, dom här förvaltare Häggs, å då så löva dom en så kallad spelflotte, en som dom har på sjön å spelar ihop timmer i stora så att inte de ska blåsa bort å komma åt motsatt strand om de blir den vind om det blåste tillbaks åt sjön ända längst opp i norr igen - men då spela dom från den flotten på kvällarna. För de bruka vara tämligen mörkt, å så hade dom lamper å lykter där. De var mera för - ja, för att de var vacker så där, å för att ordna lite för gästernas skull. Då bruka dom också - allt sånt där så gjorde ju dom som då va med i det, för de bytte ju mycke me, de kom yngre in å gamla gick bort. Å de gjorde dom ju utan betalning, så de var aldrig frågan om de, dom bruka få kaffe å så där, utan dom tyckte de va roligt själva.

- Ja, det låter ju trevligt. Hur länge skulle fru Ellström säga den här musikkåren var aktiv?

- Allra mest? Jaa - just då när den här Eriksson som dom kalla för spel-Erik, just då när han var uppe, och då skulle jag kanske vara - jaa - det skulle väl kunna vara nånting kring nittisex-nittisju kanske, ja skulle kunna gissa det. Å då vet jag en gång att då följde dom med å hade eka, å dom här nu som hade arbetat med syföreningen å så, då bytte dom å kom alla tre sjöarna opp ända opp till Alsjön å hade en utflykt. Då hade dom laga mat, somliga hade köttbullar å en annan hade inkokt strömming å islandssill, just de här årena som jag talar om nu. Å så var den här sextetten me å hade flera eker - å just den här spel-Erik framför allt följde me. Men då var nog ingen utav herrskape mä inte. Nää, de var dom inte, utan då var'e mera bruksfolke som har vare intressera å hjälpt till så de ställdes till då å så for ända dit opp. Å så dansas de där på en loge sen då å så dukas de opp i gröngräse, så att de var inte frågan om de där är ditt å de där är mitt inte, utan då åt man utav vad man hade. Dom gjorde nog mycket inom bruket så där för att ha lite trevligt själv utav det.

- Fanns det vid den här tiden någon religiös förening eller nykterhetsförening?

- De var de inte.

- Jaså, det var det inte?

- Nej. De var kyrka, högkyrkliga var dom, men när min morfar å mormor - genast dom kom - dom kom från Torpshammar - så han blev beställd å komma ner för att överta just de här manufaktursmidet här, så han gick varje lördag till kontoret, för de va han som till å med gjorde spik där, å då var de han som gick på kontore å redovisa va han hade sålt i smedjan å så. Å sen tala han om - då kunde dom till å mä - de kunde hända att dom gick barfota till kyrkan å bar skorna me sej, ända ner två å'n halv mil - en å'n halv mil. Från Hedvigsfors opp till kyrkan är de en å'n halv mil - Bjuråkers kyrka.

- Jag tänkte på bönhuset.

- Nej, i bönhuset var de nog inte mer än till jul å midsommar. Jaa. Å så var de vigsel där en gång som jag har varit mä å minns. Han var fosterson åt en på - utav brukets arbetare, brudgummen, å hon hade vare lagårdspiga hos förvaltar Häggs i många många år. Å så kom prästen opp å så var'e vigsel i den där lilla bönsalen.

- Det skulle vara roligt att höra litet om bönsalen, hur det såg ut, både utvändigt och invändigt.

- Jaa, först var de likasom kontorsbyggningen, den var reveterat trä.

- Så den var vitmålad?

- Ja, gulaktig var den, nånting. Å så sen var bänkarna nånting efter dom gamla kyrkbänkarna i Bjuråker, dom var - dom tog dom till Moviken förresten när dom rev där, så fraktas dom till Moviken till nån lokal som dom hade där. De var lite - opp en stolpe på sidan å plats för ett litet ljus som dom kunde tända när de var julotta. Å sen var de altarring, klädd me nån sammet, precis som en miniatyr till en kyrka. Å sen var de som ett litet altarbord där. Å så var de ovanför detta altarbord, så var de en liten predikstol. Den var inte på sidan som i kyrkan inte, utan det gick en liten, liten smal trappa opp efter väggen å mellan fönsterna som gick ut emot dammen - de var bara dom fönsterna, två stora fönster - efter de som de var då, som man minns - å så sen så gick de å så var predikstolen - så därifrån, inte från altare om man säger de, utan från predikstolen, där lästes, då jag var barn, där lästes julevangeliet å likadant misomrardagens text. Men inte några utlägg, utan de sjöngs psalmer, men sen så var de inte som en predikan nån förklaring, utan de var bara texterna som lästes.

- Så det var inspektör Hägg som skötte läsningen?

- Då under min tid så var de förvaltar Hägg. Å före honom så har de

väl vare förvaltar Granström ett tag å, för dom höll nog den seden, de var gammal sed som man höll som dom hade. Men den hade nog blive - troligen blev kontorsbyggningen kanske herrgård sen - där föräldrahemmet mitt inte var herrgård. Å sen så byggdes nog den herrgård som är utav trä. Det måste ha gått till så. Ja, man måste nästan ana så genom byggnationerna å så.

- Och så rev man det här gamla bönhuset?

- Sen rev man dä, därför att den där stora trappan - jag tycker efter mitt barnminne så skulle den vara lika bred som trappan i Bjuråker vid kyrkan som går in i, bara en sån där vanlig me ganska - översta trappsteget lite brett å stort som ett litet golv ... kanske. De var inte så högt inte, de var några trappsteg opp. Å sen så var dörrarna så breda så att dom fick stå på vid gavel, för att på midsommar då dom läste texten där, då stog dörrarna öppna under tiden, men de var inget spring å inget bråk, utan alla satt - å de kom mycke folk. De bruka vara fullsatt där. Somliga satt ute på trappstegen å. Men så gick den där trappan, blev bristfällig, å taket blev bristfälligt. Å så var de just den tiden då förvaltar Hägg flytta ner till Hudiksvall å blev pensionerad, å då revs den.

- Det var ju för tragiskt.

- Jaa. Å sen till å me minns ja där, den blev flyttad till skolan sen, så ja minns den så väl för de var en ljuskrona där, å den ljuskronan hade dom gjort i manufakturmedjan, den hade min morfar vare me å gjort, å den var exakt lika som kyrkkronan i Bjuråkers kyrka, mä stor kula liksom å så gick de armar ut ifrån den å så liksom blad som satt mellan ljuse på den där kulan. Å sen så - han fick väl på någe vis nån fylning, som man kunde måla mä som såg ut som guld, å så rullas - först hade han på nånting, mamma tala om hur han ha gjort, sen så hade han på nånting så att de som hette tillspån, som man filar nånting som så kan bli mycke fint så sandas de i en låda som dom spara. Folk ville ha de å skura knivar å så vidare. Å så rullas de där i de där å så sen så fick han då genom dåvarande förvaltarn så fick han förgyllt å måla de där. Men då när de rev så flyttas den till skolsalen, så därifrån minns ja den mycke, mycke väl, jag kan inte säja att ja satt å stirra på den i den berömda bönsalen inte, de var jag för liten till. Men i skolan fanns den på Hedvigsfors. Så rev dom skolan å ändra - inte så att dom rev ner hela men dom byggde om, för att flytta katedern från den ena sidan till den andra och så vidare å tog opp lite större fönster å så, å då så kom den där kronan opp på vinn. Så där - de där tala jag om för fru Sundblad, å så gick jag opp på vinn en dag när jag var - jag var inte gift än då inte - nej, de var inte fru Sundblad, de var nån annan - i alla fall då leta jag opp i sågspån. Jag hitta ett sånt där blad. Dom hade slängt opp den, kanske dom kasta ut den å så var de nån som bar opp den nå bitar utav de där sen, för att bland annat fanns opplagt däroppe som kom till skolmuséet å finns kvar nu på hembygdsgården. Man satt å höll liksom en utav trä, satt man å höll som en spade å på de stog de bokstäver å så läste man på de innan de fanns några böcker. Å de fanns kvar här. Men de finns på skolmuséet kvar. Men att hitta nå mer utav den där lampan, de gick inte. Näe. Den var försvunnen den. Dä va ingen som tänkte nånting på att de skulle sparas å förvaras då för att de var gammalt inte, utan då skulle de köpas nytt bara. För då använde dom ju inte ljus heller, utan dom byggde fotogenlampor på skolan förstås å i den stilen när den byggdes om. Å Hedvigsfors, de var den första skolan i Bjuråker. Ja, dä var dä.

- Och den skolan låg där den har legat hela tiden alltså?

- Ja, fast de är ombyggt nu flera gånger.

- Jag tror fru Ellström berättade något lite i går om när dom skulle göra rent i bönhuset?

- Då ja, när de skulle bli midsommar till exempel, inte när de var jul skura dom inte, men misommar skura dom, å då skulle alla flicker komma på kvällen före misommarafton, å då värmdes de vatten i en stor pannmur, som vi säger, nere i de där bryggghuse som då låg efter sjön - de brann sen. Å så skura dom golvet å de gick till så att dom skodde av sej å hade en kvast mä sej var å en - inte som vi inte, helst en liten kvast - å så stog dom på kvasten å skura mä foten, å skura så hela. Å så var pojkarna där å bar vatten åt dom. Men då hade dom traser å hinkar å sköljde opp vattnet å sköljde sen så de var så vitt å fint golv. Sen när de var färdit sedan på kvällen, då flytta dom in på logen som dom bruka tröska som dom fick dansa på misommar, å då skulle den skuras, men då sopa dom bara me kvastar å sköljde, så då fick dom inte värma vatten heller hålla på, de sköljdes sent på kvällen de å var fasligt roligt. Man hörde skratten hem. Dit fick jag inte gå, men jag fick gå å se på när dom skura bönsalen minns ja, för då var jag bara liten tös, jag kunde vara bara fem, sex år. De var väl den sista misommar som de följdes gamla seder å delades ut me dricka å så.

- Det skulle vara roligt att höra någonting om midsommarfirandet.

- Ja de va så att dom som va kolare, alltså brände dessa stora miler i skogen, de var väl så dom förädla skogen å fick mest betalt på den tiden, å de kördes ju härifrån kol på vintrarna sen - då skulle dom på misommar, på misommaraftons förmiddag, komma opp å då skulle dom få dricka. Å då bryggdes de så mycke dricka så de skulle bäras i stora träsåar till där dom dansa, å så låg de en skopa där å så fick vem som helst gå ut å dricka dricka. För att de var en stor källare som fanns ungefär mitt emot den där vita andra motsatta gården som har varit affär. Där var en stor källare. Å så var de en som bryggde - mycke, mycke gott brygga me malt å så å humle å allt va de skall vara till. Å så bryggde hon - nog bryggde hon väl i jämt tal såna där stora ektunner som fanns, å så tog man den jäst som har stått i dom - på botten - då tog man sen kvar i en hink å så gjorde man rent tunnan lite bättre, sköljde ur å greja, å sen jästa dom drickat mä de, inte mä pressjäst inte. För de fanns inte uppsjö på då så utan de blev billigare å bättre. Å de måste nog - jag kan inte säga exakt - men nog måste de jäsa drygt nån vecka, kanske två, innan de gick röra, för då satt de en kran vi tunnan å dom kunde gå ner å hämta sej en så. Då kom dom här då först, då delade skogvaktarns hustru, hon delade ut dricka till kolarna, för skogvaktarn hade ju mest nytta mä dom. Så de var ingen utav arbetarna på bruket som fick nån dricka inte, utan de var bara dom som var kolare. Å dom hade kopparkruker mä sej å hämta i, i mitt tycke stora kruker, men dom kanske inte var så stora. Men nog skulle jag gissa att de gick en fyra, fem liter i dom. Å så kom dom opp. Men de va inte nog mä de, utan då köptes de utav ledningen alltså, kontore som dom sa, inne i vår affär, köptes de spisbröd som bakades nere i ett bageri nere vi Bjuråker, å så fick dom en brökaka, å på den så skulle de vara två sillar, salta sillar. Å så fick dom dom där sillarna å de där kakerna å så skulle dom gå hem till Dalabyn där då som ligger lite nedanför, där bodde - där var de bara kolargårdar. Jo, en stor bondgård som finns kvar än i dag, en stor gul enskild, en som bodde så hette stor-Svensson, han rådde om så mycke å dog fattig för han inte bevaka sin rätt. Hade väldigt stora förmåner men förstog ingenting. Men i alla fall så var dom väl kanske inte så nyktra när dom kom heller. Å mera blev de väl sen dom ha vare där oppe för dom hade väl nå mä sej, så de där var väl inte precis så uppbyggligt inte. Men de var en gammalsed som skulle

hållas. Å de var just den sista misommar som de kläddes majstång å gjordes i ordning efter gammalt mönster. För då var ja mä å rev blomorna, då var jag nog en sex år. För då senare på förmiddan, då kom alla flickerna, dom stora flickerna, inte helgdagsklädda heller för en klänning som var hemvävd mä vita band helst skulle de vara på misommarafton som kom på senare. Å så kom dom å band kransarna å så kom pojarna å gjorde lövgirlangerna å vira stången å gjorde en majstång så som alla majstänger ser ut än i dag. Å sen så gick var å en till sitt igen å kom igen på kvällen när misomnardansen börja. Å så opp då på morron sen å var mä när högmässan lästes klockan elva. Jag vet inte att de fanns nå frikyrker, va jag har nå minne utav inte. De kan ju hända, men inte där på brukena tror jag, jag skall inte säja Strömbacka heller hur de var, men inte på Hedvigsfors fanns de nå, utan där va dom som sagt var bara högkyrkliga.

- Var reste man majstången någonstans?

- Just där på plan som finns än i dag där framför herrgård, den här gamla ugnen står oppmonterad, just där restes majstången.

- Deltog förvaltaren Höggs familj i midsommarfirandet?

- De gjorde dom, de gjorde dom. Dom hade alltid mycke främmande, å de fanns många unga söta frökna å äldre frökna å dom kom alltid å dom där yngre dom var mä, å dom gick ju också upp på logen då genast de börja alltid en stund å titta till ett tag. Så där kom dom alltid mä å titta, fast dom blev ju inte där så länge inte, men nog var dom - nog gick dom dit alltid, de gjorde dom.

- Jag tänkte fru Ellström kunde berätta lite kanske från pappas affär. Jag tyckte fru Ellström sade i går någonting om hur han hade - hur betalningssystemet var anordnat.

- Ja just dä ja. De var så, att när dom nu arbeta i skogen, somliga körde ju kol på vintern, dom körde ner till Moviken till masugnen, för där skulle de vara kol, å somliga arbeta å högg timmer. Dom kunde få gå dit å ta lite, men de spärrades så de skulle finnas kvar, för dom gick inte till - dom kom in å handla för'e. Men allihop hade motböcker så de skrevs opp. Å sen så bruka då - åtminstone då under förvaltar Höggs tid - så bruka han villa veta, så bokhållarn fick lov att ta dom där böckerna å gå igenom dom å se etter att dom inte kom å börja ta ut då sista tiden så att inte dom skulle kunna göra rätt för sin mat inte, utan då var precis - han var nog som en liten kung i sitt rike, Hög i alla fall på de vise. Kanske han va lite sträng å lite tvär, de va en gubbe till'en som var in å fick en uppsträckning som dom berätta om, å så sa den där gubben när han har fått en massa ovet som vi säjer, så säjer han: Jaa, ja har nog hört åska döna förr å, men h'ä inte så farligt om inte ho slår ner å sa han. Å då måste han nog dra på smilband då å tystna i alla fall. Han var nog så att han ville ha ordentliga å bra arbetare, så då var de ju å lämna ut på kredit mycke, fast dom kunde ju som sagt var få lite ibland å komma å handla kontant för de blev alltid lite över, för de var lite svårt på kontore då, de fick inte lämnas så mycke. Å då vet ja inte - fanns de nå som heter skatt då för arbetarna? Jag har inte nå minne av att jag hörde talas om de, jag tror inte de.

- Dom kanske betalade någon liten slant till kyrkan eller prästen?

- Ja dä var dä, d'ä sant dä. Dä var dä, å till tingshuset å å kyrkan, d'ä sant dä. Men så kom jag ihåg en annan sak, när de var slåttern. För då fanns de ju inga slåttermaskiner, å de fanns stora äger i alla fall - inte så mycke som nu inte, men de skulle ju slås av. Då fick dom - då var de bestämt en dag när dom skulle komma. Då kom dom - de fanns dom som arbeta i skogen ända oppåt Furuberg å så - å då skulle dom ha en lie som dom tog mä sej, grejer, å så skulle dom ha nån mä

som räfsa gärna å, för de behövdes ju, men de skulle vara för de skulle hässjas opp å tas opp å. Å så gick dom mä en som var duktig å slå, han fick börja, å så gick dom efter varann så de blev en lång, lång rad, å så gick dom å slog utav'et för hand så. Å de fick dom ju betalt för i alla fall, så de vart inte - inte var de många kronor tänker jag inte, de blev, men de var inte att de skulle ske frivilligt inte, utan de fick dom betalt för. Men de var i alla fall en slättermaskin som kunde klara av'et. För skulle dom arbeta bara mä dom som var på Hedvigsfors så hade de gått långsamt, utan då kom de bara - skickas de bud om dom ville komma, fick dom komma den å den dagen skulle dom börja slå-tern.

- Jag tänkte fråga - dom här kolarna som hade lite egen jord, var det vanligt att don lämnade in t.ex. smör eller så i affären och fick ta ut varor i stället?

- Ja, de var nog inte mer - dom hade nog inte mer än som de hade två kofödor, dom hade två kor, å de - i regel så var dom - hade dom nog - många kunde ju ha många barn - så att de gick ju nog me så de var inget smör som kom in då inte, gammalt tebaks inte, de var de inte.

- Hur fraktade pappa upp alla varor hit till Hedvigsfors?

- Ja, då fick han - då var de en i synnerhet som va självskriven då innan han skaffade hästar själv, de gjorde han så småningom, men då i början då jag va liten, då fanns de nog inte, utan då var de en som hade givet de att han frakta opp. Å då var de tänkat ut, att när de var sommar, när båtarna gick från Näsvisken å till Friggessund, de var en båt som hette Tamm som gick mä stor lastpråm, å då var de å tänka på att ta hem så mycket som möjligt. De var nog lite tungrott på de viset att de skulle betalas å de. Så de fick man beräkna att man skulle ha - att man kunde köpa så mycket som möjligt. Å de var stora lärar me amerikanskt fläsk gick de ju, fast dom hade väl i regel nån gris själva å men amerikanskt fläsk de åts som de va, utan att stekas eller nånting. Dom måtte ha jättegripar i Amerika på den tiden, för de var så stora bitar, skiver, som kom in, å väldigt stora. Men de va gott. Å de var'e nog att dom åt nog mycke de på brödet å inte någe smör utan bara de där å inte stekte de. Å så sen så använde dom'et, dom som kola ute i skogen å så, dom köpte väldigt mycke amerikanskt fläsk. Så de var nog kanske inte alla som hade grisar själva inte. För de skulle vara mat å mjöl åt dom å så de dom hade till - nu säger vi en kolare hade till sina - för till fö nära två kor - då kunde de inte bli nå säd å så inte, så att han fick nå mjöl åt grisar å så inte, utan - ja menar för längesen. Sen blev de ju ordnat så de gick ta hem sånt å, men de var inte i första taget, ja menar de kom så småningom allting me rökat.

- Vad köpte man annars och åt så där speciellt ofta, förutom amerikanskt fläsk? Var det några särskilda varor som gick åt?

- Jaa - dom köpte väl olika sorts gryner å så, koka pölsa å - då kanske dom hade slakta nån kalv eller nånting själva så dom laga mycke mat på en gång. Nån konserveringsapparat hade dom ju inte. Inte vet ja om dom salta så att de va - de vet ja inte, de var jag väl kanske för liten till. Jo, jag vet hur vi gjorde. Vi hade burkar utav - som var förtennda, järnburkar, eller plåtburkar, förtennda, å de var på herrgårn mä som dom gjorde lika, för mamma fick'et därifrån, för hon fick vara där å se hur man gjorde. Och så la man i den stekta maten å så sen så gick man ner till smedjan å så fick man då - eller också kom dom opp å hade me sej tenn å la in en liten lödkolv som dom kalla i spisen å så lödde dom igen dom. Å så skulle dom ner i en vattenkittel sen så att man såg att inte de bubbla så att de var otätt. De var väldigt va länge en sån burk höll sej. Men då när man skulle ha de,

då måste man också ner i smedjan, för då hade dom en särskild ring som dom - liksom me ett skaft som inte gick ta i, dom tog må en tång, å så glödga dom den där burken, eller ringen, å så la dom den oppe på locket så att tennet smälte å så gick de lyfta locke. Så fick dom nog smaka någe köttbullar eller va de kan vara, på en gång dom tog opp de där minns jag, för jag bruka följa mamma ner när dom tog opp nån burk. Men tänk va de höll sej länge. Å dom burkarna fick man vara mycke försiktig, man fick skura dom me fin sand å göra dom väldigt rena naturligtvis alldeles som en glasburk är ju kinkigt nu me när man konserverar den. De är ju inte så många som konserverar heller nu för tiden tror ja.

- Förde ni i affären annars tyger och alla sådana där olika sorters kläder?

- Ja, alla sorts - gardiner å klänningstyger å förklästyger å till å mä vackra hellylle, tunna tyger som vi hade, vi hade ett stort glasskåp på kontore, tog hem en del kostymer å. Jahadå. Å därinne hade vi fina vackra tyger, så vackra så man nästan får leta efter å hitta ett sånt ylletyg nu. Jag minns vi bruka ta hem då i olika färger. Men aldrig rutiga eller nånting inte, utan antingen var de små små blommer eller också var de slätt. Men i rött å i blått å i grått å i brunt, de vanliga färgerna. Så de såldes nog ganska mycke, men de blev på senare tid de där, så de var inte, de vet jag inte. Dom vävde så mycke klänningstyger själva, både utav ylle, men då var de bomullsvarp å så sen sommarklänningarna. De vävdes väldigt mycket, så de hade dom nog hemmavävda klänningar.

- Hade pappa någon hjälp i affären?

- Ja, han hade en bror till Lina Vahlberg i Sjötorp, så honom hade han.

- Som hjälpte till att expediera också?

- Han ja. Javisst. Han kom genast han var konfirmerad å sen var han där i tjugesju år.

- När flyttade nu affären ner ifrån bruksgatan och upp hit?

- Nittonhundrafyra-fem, nånting, flyttas den. Å då skulle fru Sundins föräldrar ha den gården som var affär. Men de var då dom rev ut allting. Tänk om man hade begripe. Låsen - dörrarna var säkert handgjort, me dörrspeglar, men fint gjort i alla fall, så så var de lås utav mässing. Men inte kom nånting sånt där - de kom inte ut inte, de kastas ut bara å blev nytt allting. Å de var fel. Å då var ju jag en fjorton-femton år. Men då var de den där hängarn som sitter där, den satt ute i förstugan, å då sa jag till pappa: Jamen den där hängarn, den bara dom kanske också bara river bort, sa jag. Å de kunde ha gått som den där kronan som dom rev å kasta ut ifrån bönsalen. Så den tog vi från förstugan. Så jag tror inte de va - bolage led nån stor nöd utav'et inte. Å nu sa jag just när vi - för att i Hudiksvall får man ju nästan inte sätta opp en tavla höll jag på säga, de är ju så kinkigt, man måste ju ha kvar dom där - jag har ju inga kosntverk heller förresten, men man får inte slå in där - stenhus - ja, de är inte träväggar inne heller utan tapeterna sitter direkt på murarna. Å man får inte slå nånting hårt i. Man får sätta i en liten - jag vet inte va dom där heter me fyra små klor i - så de går inte få mä sej nånting sånt där, utan därför kom den opp hit.

- Det måste vara mycket som har ändrat sig här i Hedvigsfors?

- Alldeles kolossalt. När min dotter var här nu i sommar, de var nästan så hon kom hem å grät, för hon sa: de blir snart ingenting kvar utav de gamla, sa hon. Å hon va så kär i allt som va gammalt å är de fortfarande. Å bland annat så plocka hon mycke här omkring gamla masugnen. Dom börja ju riva den å då under den tiden när dom rev allting, men de blev så dyrbart för den va så hårdreven så därför så står de väl en liten ruin är'e väl kvar utav'en än. Men då är de väldigt

mycke slaggsten där. Vänta få se - ja, jag ska visa sen. I alla fall så plocka Elsa opp sånt där, å så en dag - ja, de va sen jag va gift de - så satt jag å läste i Idun att i Nora i Dalarna fanns de en som gjorde smycken utav slaggsten för där finns de mycke slaggsten i Dalarna mä, men inte infattat i guld utan i silver. Å jag plocka det de här utav de vi hade, för jag tycker våra är - dom är så vackert blå. Jag skrev först å fråga om ja fick örhängen, till ett par örhängen före jul, å de fick ja de svaret att de kunde jag räkna med. Å så skicka jag ner slaggsten härifrån, för att jag skrev att de var så vacker ljus slaggsten här så jag bad att få skicka. Å så skicka jag ner å fick örhängen till min dotter till julklapp, så hon har. Å sen så fick fru Sundblad reda på de, jag vet inte om jag träffa'na just då det taget, men Annagreta tala om'et. Så hon hade - jag träffa kaptan Duse sen i Stockholm, å då så kom han just å sa att ska du se va vackra manschettknappar jag har, sa han. Han var ju här i många år här på bruket han som cehf. Jaa. Å då så sa jag just de att - jag förstog ju genast va de var - å då så sa han att han har fått dom av fru Sundblad till julklapp. Å så hade hon gjort en lång kedja å beställt själv, så hon hade också skicka ner dit å fått gjort. Sen så fick - så fick Elsa reda på - hon undervisa i en aftonskola sen barna blev stora så att hon var där - hon ville börja igen, hon har gått igenom seminarium. Å så börja hon me nåra timmar på dan bara, å där hade hon två som gick å lärde sej till guldsmed, å så fråga hon dom om hon kunde få beställa en brosch åt mej till min 75-årsdag - eller va de sjutti? - nej, de va sjuttifem. De gjorde dom. Men nu, nu vet ju inte Elsa var dom har tage vägen, dom har väl gått sin kurs där å. Nu så vet jag just den här som jag säger som heter Hübinette som är utav den gamla stammen, hon har försökt me nån guldsmed i Stockholm å dom tar så kolossalt mycke för då, för de är så hårdslipt. Men de blir vackert, åså är de ju därför att de är just härifrån.

- Ja, det skulle vara roligt att titta på.
 - Jag ska ta fram sen - min brosch å sånt minns jag vi ska titta på - ska vi slå av å titta?